

BÁRÁNDY GERGELY – BERTA ALIZ

Önkényuralmi jelképek használata és a gyalázkodás

Merre tovább a strasbourgji döntés után?

Vajnai Attila, a Munkáspárt alelnöke 2003. február 21-én Marx Károly szobrának korábbi helyén a Munkáspárt által rendezett tüntetésen a nemzetközi munkásmozgalom jelképeként öt centiméter átmérőjű ötágú vörös csillagot viselt kabátján. Az ügyben az első- és másodfokú eljárásban megállapított tényállás szerint a tüntetés célja éppen az volt, hogy a vörös csillagot mint a munkásmozgalom szimbólumát töröljék az önkényuralmi jelképek sorából. A bűncselekmény elkövetésének helyszínén megtartott beszédében Vajnai közölte a résztvevőkkel, hogy a szimbólumot be fogja mutatni, és vállalja cselekményének minden ódiumát. A helyszínt biztosító rendőr Vajnai Attilát a csillag eltávolítására szólította fel, ennek a kérelmező eleget is tett. A cselekmény következtében önkényuralmi jelkép nyilvános használatának vétsége miatt büntetőeljárás indult Vajnai Attila ellen. Az eljárásban a vádlott ténybelileg maga is beismerte a vád tárgyát képező bűncselekmény elkövetését. Ebből következően az eljáró bíróság egyetlen tárgyalási napon határozatot hozott: 2004. március 11. napján meghozott ítéletével a Pesti Központi Kerületi Bíróság elítélte a kérelmezőt. Vajnai Attila fellebbezett. A másodfokon eljáró bíróság – tekintettel arra, hogy közösségi jogszabály alkalmazásának szükségét látta – az eljárást felfüggesztette, és az ügyet az Európai Közösséget alapító szerződés 234. cikke alapján előzetes döntéshozatal céljából az Európai Közösségek Bírósága elé terjesztette.¹ Az Európai Közösségek Bírósága a kérdéssel kapcsolatban hatáskörének hiányát állapította meg, tekintettel arra, hogy a szabályozás nem tartozik a közösségi jog keretei közé, a jogvita tárgya pedig nem kapcsolódik a szerződések rendelkezéseinek hatálya alá tartozó egyik helyzethez sem.² Folytatva az eljárást, 2005. november 16-án meghozott ítéletével a Fővárosi Bíróság helybenhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét. Vajnai Attila ez után az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekciója a 33629/06. számú kérelem tárgyában 2008. július 8-án meghozott ítéletében kimondta: „...a kérelmező vé-

1 Vö. Karsai, Krisztina: Symbole als Gegenstand des ungarischen und europäischen Strafrechts – Verkehrtes Gesinnungsstrafrecht? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 119/2007, Heft 4., S. 1037.

2 Minderről bővebben lásd Gil Carlos – Rodríguez Iglesias: The protection of fundamental rights in the Case Law of the Court of Justice of the European Communities. Columbia Journal of European Law, vol. 1., no. 2., 1995, pp. 169., 171–172.

leménynyilvánítási szabadságába történt beavatkozás nem igazolható az Egyezmény 10. cikkének 2. bekezdése alapján, mivel a Bíróság megállapítása szerint elítélése pusztán amiatt, hogy vörös csillagot viselt, nem tekinthető »nyomós társadalmi szükségletre adott válasznak, továbbá a kérelmező magatartását szankcionáló intézkedés (próbára bocsátás) ugyan relatíve enyhe volt, de a legsúlyosabb következményekkel járó büntetőjog szférájába tartozik. Ezért a szankció nem volt arányos az elérni kívánt törvényes céllal – A Bíróság úgy véli, hogy a jogsértés megállapítása önmagában megfelelő igazságságos elégtételt nyújt mindazon nem vagyoni kárért, amelyet a kérelmező elszenvedhetett.«³

Egyet kell értenünk a strasbourgi döntéssel annak ellenére, hogy az látszólag tovább tágítja a szólásszabadság – álláspontunk szerint – már amúgy is túlságosan tágan megfogalmazott határait. Helyes meglátás, hogy a bíróság eseti döntéséről van szó, amely nem keletkeztet jogalkotási kényszert.⁴ De ugyanúgy igaz, hogy az eset és az Alkotmánybíróság 14/2000. (V. 12.) számú határozata kapcsán érdemes még egyszer átgondolni, megfelelő-e az önkényuralmi jelképek használatát tiltó hatályos szabályozás.

A strasbourgi döntés felvet egy sor olyan problémát, amellyel az Alkotmánybíróság 14/2000. (V. 12.) számú határozatában szintén foglalkozott, jelesül azt, hogy lehet-e és kell-e különbséget tenni az egyes önkényuralmi rendszerek között, továbbá felveti annak kérdését, hogy azt kell-e szankcionálni, ha valaki önkényuralmi jelképet használ, vagy csupán azt, ha a jelképhasználat azzal a céllal valósul meg, hogy az elkövető a célba vett közösség emberi méltóságát sértse.

Az elemzés annál is inkább indokolt, mert nemcsak a strasbourgi döntés és az Alkotmánybíróság hivatkozott határozata látszik egymásnak ellentmondani, hanem a hivatkozott határozat és egyfelől az Alkotmánybíróság izgatási tárgyú, másfelől a határozat és a gyalázkodás tárgyában hozott döntése is. Ha pedig mindehhez hozzátesszük a napjaink eseményei által indukált társadalmi helyzetet is, logikusan jutunk arra az álláspontra, hogy indokolt a hatályos szabályozás újragondolása.

S ha már elgondoljuk a módosítás lehetőségén, nem csupán a döntésekben felhívott érvek szerint kell ezt megtennünk, hanem hatálybalépése után másfél évtizeddel vizsgálunk kell azt is, hogy vajon alkalmas-e a 269/B §⁵ annak a jog-

3 Emberi Jogok Európai Bírósága Második Szekciója a 33629/06. számú kérelem tárgyában 2008. július 8. napján meghozott ítélete (a további hivatkozásokban: ítélet).

4 KoltayAndrás: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy ariopóján. Magyar Jog, 2008/12., 805–806. o.

5 „Önkényuralmi jelképek használata 269/B § [1] Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ótágú vörös csillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet

politikai célnak az elérésére, amelyet a jogalkotó el kívánt érni a szakasz megalkotásakor. S ha nem a legegyszerűbb megoldásban, a 269/B § dekriminalizálásában gondolkodunk, még az sem feltétlenül igaz, hogy egy módosított rendelkezés óhatatlanul tovább tágítaná a szólásszabadság határait. A bíróság a döntésével, úgy tűnik, éppen abba az irányba tereli a jogalkotót, amelyik már egy korábbi egyeztetési folyamat kezdeti stádiumában elakadt. A döntés lényege ugyanis az, hogy indokolt lehet az önkényuralmi jelképek használatának korlátozása, de a teljes tiltás nem igazolható.

A hatályos magyar szabályozás

A jogalkotó a 269/B §-t a hatályos büntető törvénykönyv közrend elleni bűncselekményeket szabályozó XVI. fejezet 2. címében helyezte el. A bűncselekmény jogi tárgya tágabban a demokratikus politikai közélet fenyegetésmentes létezésében megnyilvánuló köznyugalom, azonban szűkebb értelemben vizsgálva a védeni kívánt jogi tárgyat, be kell látnunk, hogy az nem más, mint az emberi méltóság védelme. Erre a következtetésre jutunk önmagában akkor is, ha a bűncselekmény elkövetési tárgyait vesszük szemügyre. Valamennyi, a zárt taxációban felsorolt jelkép valamely eszmének, személynek vagy eseménynek jelvénnel vagy képpel való megjelölése, amelynek rendeltetése, hogy valamilyen kognitív, érzelmi vagy tudati folyamat által a jel és a megjelölt eszmék, személyek vagy események közös vonásaik révén egymással kapcsolatba hozhatók legyenek.⁶ Ebből következően „a tételenen meghatározott elkövetési magatartások a jelképek által képviselt – a hatalom erőszakos megragadásához, diktatórikus fenntartásához kapcsolódó – eszmékhez való sajátos viszonyt fejeznek ki, melynek a lényeges tartalmát jelenti a náci és bolsevik népiirtó és erőszakkal kizárólagosságra töre ideológiákkal való azonosulás és azok propagálásának szándéka.”⁷

A törvényhely (2) bekezdésében szabályozza a társadalomra való veszélyesség hiányán alapuló büntethetőséget kizáró okokat, (3) bekezdésében pedig a

a) terjeszt;

b) nagy nyilvánosság előtt használ;

c) közszemlére tesz;

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.

[2] Nem büntethető az (1) bekezdésben meghatározott cselekmény miatt, aki azt ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából követi el.

[3] Az (1)–(2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.”

⁶ CD jogtár. Kommentár. 2009. március 31.

⁷ 14/2000. (V. 12.) AB határozat.

más államok szuverenitásába történő beavatkozás elkerülése érdekében azt, hogy az (1) és (2) bekezdés rendelkezései az államok hatályban lévő hivatalos jelképeire nem vonatkoznak.

Ebből kiindulva és a kommentárt alapul véve, véleményünk szerint bár megállapítható a nagy nyilvánosság előtti használat fogalma, a kivételek körébe esik, és a védeni kívánt jogi tárgyat biztosan nem veszélyezteti, ha például valaki Puskás Öcsi mezét árulja a búcsúban, amelyen ott díszleleg az akkori címer részét képező vörös csillag. És ugyanezért nem kellene bűncselekménynek minősíteni, ha valaki ismét üzemeltetni kívánná, mondjuk, a „szocialista szellem vasútját”.

Ez az okfejtés és maga a probléma nem csupán akadémikus. A kép teljességéhez hozzátartozik ugyanis, hogy a szvasztika használata miatt adódott problémája egy-egy, éppen a jelképet kifigurázni, a fasizmust elutasítani szándékozó csoportnak. A szlovákiai Nyitrán ugyanis, amikor egy szélsőséges jobboldali csoport felvonulást szervezett, a helyi antifasiszta szervezet rózsaszínű szív közepén horogkeresztet ábrázoló plakátokat ragasztott ki városzerte. Bár a lelkes antifasiszta akció célja és a plakátragasztással elérni szándékozott cél is éppen a fasizmus elleni tiltakozás volt, a helyi rendőrség mérlegelés nélkül vonta eljárás alá a plakát-ragasztókat a fasizmus propagálása miatt, nem törődve azzal, hogy azt a felvonulást, amely ellen a plakát-ragasztók demonstráltak, a jobboldali csoportosulás éppen a második világháborús fasiszta bábállam megalakulásának emlékére szervezte.⁸

Érezzük azonban, hogy indokolt törvény által tilalmazott magatartásnak ítélni, ha valaki a holokauszt emléknapján náci egyenruhában, karlendítéssel fejezi ki véleményét a haláltáborot megjárt áldozatok és hozzátartozók előtt. Az ilyen irányú jelképhasználattal azért is fontos foglalkozni, mivel a jelképek környezetünkben mindenhol jelen vannak, azokat széles körben használják, alkalmasak arra, hogy általuk a célzott üzenetet automatikusan, szavak nélkül közvetítsék.⁹ Úgy véljük, lehetséges olyan jogi norma megalkotása, amely mindkét szempontnak megfelel, és összhangban van a strasbourgi ítélettel.

Kettős értelem

A bíróság ítélete a vörös csillag viseléséről szól. A döntés kapcsán, azon kívül, hogy szakemberek és politikusok a törvényi tényállás létjogosultságán kezdtek gon-

⁸ Önkényuralmi jelképek Kelet- és Közép-Európában. HVG, 2008. április 10.

http://hvg.hu/hvgfriss/2008.15/200815_onKENYURALMI_JELKEPEK_KELET_ES_KoZEPeuRoPAB

⁹ Karsai. Krisztina: i. m. 1037. o.

dolgodni, felmerült a vörös csillag kiemelésének igénye az önkényuralmi jelképek közül. Akik ezt javasolták – nem mellékesen hivatkozva a Vajnai-ügyben hozott strasbourgi döntés indoklására –, azt hangoztatták, hogy míg a náci és nyilas diktatúra jelképei közvetlenül kapcsolódnak az önkényuralmi rendszerhez, azzal párhuzamosan alakultak ki, addig a vörös csillag a nemzetközi munkásmozgalom szimbóluma, amelyet a kommunista diktatúra kisajátított, s amelyet nagyon sok kultúrállamban használnak, ott is, ahol az önkényuralmi jelképek használatát egyébként tiltják. Ezt a szabályozási logikát követi a német jog, amikor arra hivatkozással nem tilalmazza a sarló-kalapács vagy a vörös csillag használatát, mert az nem (csak) egy betiltott párt, hanem a nemzetközi munkásmozgalom jelképe (is).

Álláspontunk szerint azonban pusztán ezen az alapon nem lehet kiemelni a vörös csillagot az önkényuralmi jelképek használatát szabályozó törvényi tényállásból, mintegy „huszárvágással” megoldva a problémát, mondván, egy szó kiiktatásával demokratikus szabályozást alkotunk. A tényállásban felsorolt jelképek közül nem csupán a vörös csillag bír ugyanis többes jelentéssel.

A horogkereszti éppen annyira többértelmű szimbólum, mint amennyire az a vörös csillag.¹⁰ A szvasztika egyike a legősibb jelképeknek. Indiában máig szent jelnek számít, jelentése a jó szerencse. Kínában a halhatatlanság szimbólumaként használták. Köztudott az is, hogy a szimbólum Finnország köztársasági elnökének címerében is megtalálható, annak stilizált változata pedig az egyik állami kiütetésen szerepel.¹¹ A mai napig rendszeresen használja több vallás különféle ceremóniáinak során, és közkedvelt díszítőeleme a templomoknak is. A vallási jelentés akkor szorult háttérbe, amikor a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt jelképéül választotta az árja–német kapcsolat igazolásának érdekében.

Némi túlzással ily módon azt is állíthatjuk, hogy a szvasztika éppen annyira kisajátított, eredeti jelentésétől megfosztott jelkép, mint amennyire a vörös csillag az. Ha pedig nem kívánunk ennyire elvont síkon gondolkodva visszanyúlni az egyes jelképek eredetéhez, elegendő, ha napjaink eseményeit vizsgálva az árpádsávós lobogó „mikénti felhasználását” vizsgáljuk meg egy gondolat erejéig. Folytatva ugyanis az előzőekben megkezdett gondolatmenetet, nyilván nem kezelhető együttesen az a jelenség, amikor az Országgyűlés alakuló ülésén a többi történelmi zászlóval együtt behozzák az árpádsávós zászlót, azzal, amikor ugyanezt a lobogót szkinhedek lengetik „zsidók, menjetek haza” felkiáltással a zsinagóga

10 Az egyes jelképekről bővebben lásd Ádám Antal: A világi és a vallási szimbólumokról. In: Dezső Márta – Kukorelli István (szerk.): Ünnepi Kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék–Rejtjel Kiadó, Budapest, 2008, 15–22. o.

11 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szvasztika>;
<http://www2.geographic.hu/index.php?act=napi&rov=6&id=4038>

előtt. A zászló használatának megítélését tovább árnyalja, hogy számos önkormányzat és a Nemzetbiztonsági Hivatal címerében is megtalálható. Önmagában tehát nem tudunk egyetérteni azzal a vélekedéssel, amely szerint a diktatúrák jelképei között pusztán azon az alapon különböztetni lehet, hogy az hány különböző eredeti jelentéssel bír.

Az előbbi gondolatmeneten túl lehet annak indokoltsága, hogy míg egyes nyugat-európai országokban a vörös csillag nem minősül önkényuralmi jelképnek, hazánkban indokolt e minősítés megtartása. Ahogy más országokban egyes jogi normák megalkotásakor tették, úgy Magyarországon sem vonatkoztathatunk el a történelmi múlttól. Franciaországgal vagy Belgiummal ellentétben, hazánkban a vörös csillag számos emberben kelt ellenérzést és fájdalmat, sokakban idézi a terror korszakát, saját maguk és felmenőik bebörtönzésének, megkínzásának és kivégzésének fájó emlékét. Nem állítjuk persze, hogy egyenlőségjel tehető a horogkereszt, az SS-jelvény és a vörös csillag közé, de az bátran kijelenthető, hogy a kommunista, avagy tetszés szerint munkásmozgalmi jelkép igencsak alkalmas arra, hogy egyes történelmi eseményekhez való kapcsolásával, ezen események felidézéséhez való társítással megsértse vele az emberi méltóságot. Ez esetben pedig nem kell tovább vizsgálni a jelképek vagy a diktatúrák egymáshoz való viszonyát, mert a jogalkotónak a törvényi tényálláson keresztül semmiképpen sem feladata a jelképek történelmi megítélése, a hozzájuk kapcsolódó eszmék kiértékelése. A feladat igen egyszerű: ha a jelképhasználattal közösségek vagy individuumok emberi méltósága sérül, a szankció alkalmazása indokolt.

Egymásnak ellentmondó alkotmánybíróági döntések

Ha összevetjük a gyűlöletbeszédnek az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1997. október 30-án, R(97) 20. számon elfogadott ajánlásában foglalt definícióját¹² az önkényuralmi ideológiákkal, első ránézésre úgy tűnik, hogy az kettős mérce alapján lefedi a fasiszta, náci önkényuralmat, de a kommunista önkényt nem. Nyilvánvaló, hogy a második világháború tapasztalatai arra ösztönözték a nemzetközi emberi jogi szervezeteket, hogy a faji alapon szerveződő szélsőséges ideológiák terjedését erőteljesen, az egyes államok felelősségét, és intézményvédelmi kötelezettségét hangsúlyozva akadályozzák. A történelmi helyzet változásával

¹² E szerint gyűlöletbeszéd minden olyan véleménynyilvánítási forma, amely fajgyűlöletet, idegengyűlöletet, antiszemitizmust vagy az intolerancián alapuló egyéb gyűlöletet – beleértve az agresszív nacionalizmus és etnocentrizmus által kifejezett intoleranciát, diszkriminációt, továbbá a kisebbségekkel bevándorlókkal és emigránsokkal szemben kifejezett ellenségeskedést – terjeszt, előmozdít, vagy igazol, illetve arra ösztönöz.

azonban árnyaltabbá vált a kérdés. Felmerült ugyanis, hogy a megelőzés érdekei milyen mértékű beavatkozást engednek meg mások szabadságjogaiba, mennyire szorítható háttérbe a demokratikus társadalom másik alapköve, a szabad véleménynyilvánítás joga.

A két tárgykört illető gyakorlat között feszülő ellentmondás azért érdemel figyelmet, mert a védeni kívánt jogi tárgy mindkét esetben konkrét, a közösségek emberi méltóságának – és adott esetben testi épségének – veszélyeztetettsége ugyanis nem különíthető el azon az alapon, hogy a konkrét jogsértés jelképhasználat vagy verbális gyűlöletkeltés szerint valósul-e meg. Álláspontunk szerint az, hogy míg a horogkereszttel felvonuló csoport tanúsított magatartását büntetni rendeli a jogalkotó, a zsidókat szidalmazó és fenyegető szlogeneket skandáló személyeket pedig nem, önmagában ellentétes a jogrendszer – és főleg a büntetőjogi eszközrendszer – logikai zártságának és koherenciájának alapvető követelményével annak ellenére, hogy a nemzetközi jogi szabályozás kellő iránymutatást ad annak megteremtéséhez.

Kérdés persze, hogy mi a cél. Vajon – összhangban a gyalázkodás, vagy a gyűlöletbeszéd esetén a „véleménynyilvánítás” határát jelentő célzatos magatartással szemben támasztott kívánalommal – az-e, hogy csak akkor minősíthessünk egy adott magatartást bűncselekménynek, ha annak célja a politikai meggyőződés visszaélésszerű kifejezése, vagy az, hogy minden, a jelképet bármely kontextusban és céllal a nagy nyilvánosság előtt felhasználó egyén magatartását tilalmazni rendeljük?

Az önkényuralmi jelképek használata elnevezésű bűncselekmény védett jogi tárgya nem pusztán az „elvontan értelmezett” köznyugalom, hanem a közösségek emberi méltósága. A 14/2000. (V. 12.) AB határozat szerint büntetőjogi védelem alá vonható a közösségek méltóságát sértő magatartás akkor is, ha annak nincs kifejezetten meghatározható és konkrétan azonosítható sértettje. Tudjuk, hogy míg a gyalázkodással kapcsolatos határozatok éppen a konkrét sértett hiányát kifogásolják, addig a 14/2000. (V. 12.) AB határozat éppen azt emeli ki, hogy az önkényuralmi jelképek használata minden esetben a tömegek méltóságát sérti meg. Az érvelés ezzel kapcsolatban úgy folytatódik, hogy az önkényuralmi jelképek használata azért is sérti minden esetben a tömegek méltóságát, mert nem csupán a célba vett csoportot sérti, hanem a demokrácia mellett elkötelezett emberek jóérzését is. Felvetődik a kérdés ezzel kapcsolatban: vajon miként differenciált az Alkotmánybíróság akkor, amikor a gyalázkodás törvényi tényállásának megítélésénél nem vette figyelembe mindezt?

A választ nem lehet ugyanis úgy leegyszerűsíteni, hogy míg a gyalázkodás esetében más jogágak szankciórendszere is kielégítően szolgálja a védelmet, az önkényuralmi jelképek használata esetében nem áll rendelkezésre más eszköz. Mind-

ez ugyanis arra engedne következtetni, hogy míg az emberi méltóság verbális úton történő megsértése nem, addig ugyanennek a gondolatnak a nonverbális kifejeződése súlyosan és közvetlenül sérti vagy veszélyezteti az egyes személyek vagy személyek egyes csoportjainak emberi méltóságát.

Abban az esetben ugyanis, ha összevetjük az úgynevezett „izgatási” döntéseket az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatban meghozott határozattal, azzal szembesülünk, hogy a testület álláspontja szerint nem feltétlenül a közösség elleni izgatás általuk korábban meghatározott mércéje a véleménynyilvánítási szabadság védelmének minimuma, az annál szélesebb körben, de az alkotmányellenesnek minősített gyalázkodásnál csak szűkebben korlátozható.¹³

Mindebből ésszerűen adódik a következő kérdés: ha az Alkotmánybíróság az önkényuralmi jelképek használatának büntetőjogi tiltását az előzőekben részletezett alapon alkotmányosnak ítéli, hogyan juthatott arra a következtetésre, hogy a T/2785. számú törvényjavaslattal¹⁴ szankcionálni rendelt gyalázkodás esetén a védeni kívánt jogi tárgy veszélyeztetettsége oly távoli és közvetett, hogy az ott megfogalmazott tényállás alkotmányosságához nyomatékos kétség fér?

A két tárgykörben egymásnak ellentmondani látszik az Alkotmánybíróság szemlélete. Tudjuk, hogy valamennyi, a közösség elleni izgatás és a gyalázkodás vonatkozásában hozott testületi döntés – elismerve, hogy a szólásszabadság korlátozható a közösségek méltóságának érdekében – a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának határát az uszításban jelölte meg.

Ehhez képest a 14/2000. (V. 12.) AB határozat a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának határát ott jelöli ki, „*ahol a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is*”. Mint láttuk, jelen esetben a védett jogi tárgy a kö-

¹³ Koltay András: A közösségek méltóságának védelme. *Iustum, Aequum, Salutare*, 2005/1., 147–169. o.

¹⁴ Gyalázkodás: „181/A § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbitsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan – különösen önkényuralmi rendszerre, vagy eszmére emlékeztető vagy utaló – *testmozdulatot tesz*, amely alkalmas a magyar nemzet vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbitására, avagy emberi méltóságának megsértésére.

(3) *Nem büntethető*, aki politikai párttal, vagy politikai közszereplést is folytató társadalmi szervezettel kapcsolatban közszereplésükkel összefüggésben

a) olyan kifejezést használ vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a lakosság e csoportjához tartozó tagok becsületét, vagy emberi méltóságát megsértse,

b) a (2) bekezdésben meghatározott magatartást tanúsít.”

zösségek méltósága, tekintve, hogy a testület érvelése szerint a közösségek méltóságát sértő, veszélyeztető magatartás büntetőjogi védelem alá vonható, akkor is, ha ez nem kifejezetten meghatározott, azonosítható személyek ellen irányul, de a kitűzött cél elérése érdekében elvben nincs más, enyhébb eszköz, mint a büntetőjogi szankció alkalmazása. A normaszövegben írott törvényi megfogalmazás elegendő pontosságú, tartalmi határozottságú ahhoz, hogy lehetővé tegye az állampolgár számára, hogy magatartását a törvényben előírtakhoz igazítsa.

A testület a két szemléletmód közötti különbséget azzal kívánja feloldani, hogy rögzíti: bár az izgatási tárgyú alaphatározatok általános megállapításai az önkényuralmi jelképek használata tényállás alkotmányosságának megítélésekor is érvényesek, a Btk. 269/B § (1) bekezdésében foglalt elkövetési magatartások más vizsgálati, értékelési szempontok figyelembevételét is szükségessé teszik. Tudjuk, hogy az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozására az uszítás tényállásától eltérő más tényállások esetében is sor kerülhet. Ezekben az esetekben – hangzik az érvelés – a korlátozás terjedelmét csak esetenként vizsgálva lehet kijelölni. A védelem terjedelmének eltérő szintű kijelölése a testület álláspontja szerint azzal indokolható, hogy a Btk. 269/B § esetében szűkebb, határozottabb tényállással állunk szemben.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a köznyugalom bizonyos mértékű megzavarása igazolhatja a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását, mely esetben a büntetőjogi védelem indokolt, azonban annak terjedelmét csak esetenként vizsgálva lehet kijelölni.

A többségi állásponttal éppen ellentétesen érvel Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000. (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. A „köznyugalom” és a „közösségek méltóságának” védelme körében visszautalva a testület eddigi döntéseire kifejtette, hogy a szabályozást azért tartja alkotmányellenesnek, mert az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás nem tartalmaz olyan elemet, amely mások veszélyeztetését vagy gyűlölködő indulatok felkeltését követelne meg. A Btk. 269/B §-a a felsorolt jelképek nyilvánosság előtti használatát bünteti, ami önmagában nem sérti az emberi méltósághoz való jogot. A közösségek méltóságával kapcsolatban elfoglalt alkotmánybírói álláspont elemzése körében – amely szerint a diktatúrák jelképeinek használata minden esetben tömegek méltóságát sérti meg, tekintve, hogy ezzel nem csupán a diktatúrák áldozatai, hanem a demokrácia értékei mellett elkötelezett személyek érzelmei is sérülnek – felhívja a figyelmet arra, hogy a kifejezés a gyűlöltre uszítás tényállásának speciális jogi tárgyával kapcsolatban használatos. Míg az önkényuralmi jelképek használata esetében ilyenről nincs szó, az Alkotmánybíróság szerint „...az uszító véleménynyilvánítás tiltása azért indokolt, mert az uszítás valamely etnikai, faji, vallási csoport

vagy a lakosság más csoportjai elleni erőszak közvetlen veszélyét idézi elő, illetve a Magyar Köztársaság területén élő közösségeket alkotó személyek emberi méltóságához való jogát sérti. Nem magának a közösségnek mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van tehát méltósága (ez ugyanis fogalmilag kizárt), hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltóságához való alanyi joga érdemes a védelemre.”

Tény, hogy a határozatból (megjegyezzük, egyikből sem) derül ki pontosan, hogy vajon a közösség „saját jogon”, vagy csak tagjain keresztül érdemes-e a jogvédelemre. Ha a kérdés megválaszolásánál figyelembe vesszük a gyalázkodással kapcsolatban előterjesztett büntető- és polgári jogi szabályozási kísérletet, álláspontunk szerint a helyes válasz az, ha a közösségek méltóságát akként fogjuk fel, ha az egyes személy egyéni méltóságaként akként értelmezzük, mellyel az individuum pusztán a közösséghez tartozása miatt, azon keresztül rendelkezik. A polgári szabályozási technikánál is ezt az elemet érjük tetten. Az ott javasolt „átsugárzó hatás intenzitása” alapján a közösséget érintő jogsértés egyéni szintet érint.

Kérdés persze a többségi álláspont, valamint a különvélemény tükrében, hogy ha az önkényuralmi jelképek használata – alkotmányos értékekkel össze nem egyeztethető kommunikációt megvalósítva – a közösségek méltóságát oly mértékben sérti, hogy nincs más lehetőség, mint a büntetőjogi szankció alkalmazása, miért tereli a testület a jogalkotót a gyalázkodás esetén a polgári jogi jogvédelem irányába. Erre egyik határozat sem ad megnyugtató választ. Nem tudjuk ugyanis elfogadni azt az érvelést, amely szerint „a jelképek, mint az állami önkény jelképei, a XX. századi magyar történelemben megvalósult olyan politikai törekvéseket szimbolizálnak, olyan negatív értékeket hordoznak, amelyeket a hatályos Alkotmány 2. § (3) bekezdése kifejezetten tilt, és mindenki kötelezettségévé teszi az ilyen törekvésekkel szembeni fellépést”, mely megállapítással szemben a gyalázkodó megnyilvánulások ilyen veszélyt nem jelentenek.

Jogalkotási irányok

1993-ban, amikor törvénybe iktatták az önkényuralmi jelképek használata elnevezésű bűncselekményt, a törvényjavaslat indokolása a nevezett cselekmény büntetésének indokaként tartalmazta, hogy a különböző szélsőséges szimbólumok használata felháborítja, jogos érzékenységében sérti a társadalom jelentős részét, emellett e jelképek használata sérti hazánk jó hírnevét is.

Látható, hogy a jelenlegi szabályozás alapján nem biztosítható az összhang sem az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményrel

(a továbbiakban: egyezmény), sem a bíróság határozatával. Az egyezmény 46. cikke alapján Magyarország kötelezettsége az ítélet végrehajtása, amelyet az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ellenőriz. Mint mondtuk, az ítéletből önmagában nem keletkezik jogalkotási kényszer, de keletkezik kötelezettség arra nézve, hogy az összhangot hazánk vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeivel megteremtse.

Ha a strasbourgi döntés fényében a hatályos magyar szabályozás bíróság általi megítélését egyetlen mondatban kívánjuk összegezni, elmondhatjuk, hogy a jelenleg a Btk.-ban foglalt tilalmazott magatartások olyan tevékenységekre és eszmerendszerekre is kiterjednek, amelyek az egyezmény 10. cikke értelmében védelem alatt állnak. Elvárás tehát, hogy az önkényuralmi jelképek használatának tilalma ne terjedjen ki azokra az esetekre, amikor a használat pusztá ténye nem fejez ki azonosulást a jelkép által szimbolizált önkényuralmi rendszerekkel, viselőjének pedig nem célja, hogy ezeket a rendszereket népszerűsítve mások emberi méltóságát sértse, vagy egy célba veit csoportban félelmet ébresszen. Az ügy és a jelen cikk alapjául szolgáló szimbólumok többes jelentésének szétválasztására pedig nyilván nincs mód. A magyar jogrend jelenleg sem arra nem tesz kísérletet, hogy a különbségtételi megteremtse, sem pedig arra, hogy a jelképhasználatot annak célja szerint ítélje meg. Ami – mint láttuk – büntetendő, az a pusztá jelképhasználat, az önkényuralmi rendszer propagálását célzó magatartás vizsgálata nélkül.

Látnunk kell azt is, hogy a szankció alkalmazása alól kivett felhasználási célok zárt taxációban történő felsorolása nem megfelelő szabályozási mód. Mint láttuk – bár nem hazánkban, de akár itt is történhetett volna –, előfordult olyan felhasználási mód – jelesül az elutasítás, a tiltakozás kifejezésre juttatása –, amely, mivel nem szerepel a kivételek körében, nem ad alapot arra, hogy jelképhasználat esetén felmentő ítélet szülessen.

Ha felismertük, hogy a mai Magyarországon e jelkép különösen alkalmas arra, hogy emberek méltóságának sérelmét okozzák vele, ott a helye az önkényuralmi jelképek között. Az persze egy következő kérdés, hogy egyáltalán szükséges-e az önkényuralmi jelképek felsorolása, és ha igen, akkor a jó esetben ritkán módosítandó Btk.-ban, avagy esetleg elegendő, ha ez egy alacsonyabb szintű jogszabályban történik meg. A rendeleti szabályozás feltétlen előnye lenne, hogy a megváltozott életviszonyokhoz könnyebben alkalmazkodhatna a szabályozás, gyorsan felvehető lenne a sorba például egy neonáci eszmék hirdetéséről ismert csoport újonnan kitalált jelképe, amely kétségtelenül hasonló érzéseket kelt emberekben, mint a horogkereszt vagy a nyilaskereszt. Így viszont végső soron eljuthatunk oda, hogy a rendelet havonta bővül valamivel, és ha következetes a jogalkotó, olyan jelképek is „önkényuralmi jelképpé” válnak majd, mint a Szent Korona, ha azt egy neonáci csoport jelképéül választja.

Másik megoldásként megmaradhatunk a „klasszikus, történelmi” önkényuralmi jelképek felsorolásánál. Ebben az esetben azonban – ahogy az elmúlt csaknem másfél évtized gyakorlata mutatja – nem tudjuk kiváltani a kívánt társadalmi hatást, a jogszabály sokkal inkább diszfunkcionálisan működik. A hatályos megoldás megtartása mellett továbbra is azzal a visszás helyzettel kell szembesülnünk, hogy egy sörgyártót, sőt a sörmárka összes forgalmazóját büntetőeljárás alá kellene vonni, mert a sörösüvegen egy ötágú vörös csillag látható, míg a mindenkit kétségtelenül valamelyik diktatúrára emlékeztető, ámde a köztudatba újonnan bekerülő jelkép emberi méltóságot is sértő használatát nem tiltja semmi. Ilyen volt például néhány évvel ezelőtt a fogaskerek, avagy ma a síléc szárnyakkal. És erre nem ellenérv, hogy az ilyen magatartást tanúsítók legtöbbször elkövetnek valamilyen más bűncselekményt, például a közösség elleni izgatást.

Kétségtelenül sokakat önmagában a történelmi önkényuralmi jelképek megpillantása is sért. Hajlunk azonban arra, hogy pusztán e jelképek közszemlére vételének nem olyan fokú a társadalomra veszélyessége, hogy indokolt és arányos legyen az ilyen magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása. Sőt a visszasságok miatt inkább devalválódik ezen érzékeny társadalmi problémát kezelni hivatott jogszabály. De megerősít minket ebben a strasbourgi bíróság Vajnai kontra Magyarország-ügyben hozott döntése is, ahol a testület megállapítja, hogy a tömegek azon sérelmei, rossz érzései, amelyek a jelkép láttán vagy a használatáról szóló tudomásszerzéssel valósultak meg, nem elegendőek a jogkorlátozáshoz.¹⁵ Alapvetően nem is magukkal a jelképekkel van a legnagyobb probléma, leginkább nem maguk a jelképek, illetve azok közszemlére vételének sérti igazán a jogi tárgyat, hanem használati módjuk. Nem maga az ábrázolás, hanem a jelkép segítségével kifejezésre juttatott emberi méltóságot és becsületet sértő gondolatok nagy nyilvánosság előtti hangoztatása igényel büntetőjogi tiltást. Legjobb példa erre az árpádsávos zászló esete. Senkit nem bánt, ha az Országgyűlés alakuló ülése előtt behozzák a zászlót a többi történelmi zászlóval együtt. De egészen más emlékeket idéz, amikor egy ugyanolyan zászlót, mondjuk egy erősen kisportolt, gyűlölettől eltorzult arcú és a Magyar Gárda egyenruháját viselő ember lengeti a feje fölött, amint éppen a „zsidóbérenc” kormányt szidalmazza teli torokból egy nagygyűlésen.

Más megközelítésben: ma a náci jelképek közül több minden következmény nélkül alkalmazható, tehető közszemlére vagy tűzhető egy szélsőjobboldali csoportosulás zászlajára. A hatályos szabályozás szerint, ha valaki horogkereszttel a kabátján, csendben és egyedül utazik a metrón, elköveti a bűncselekményt. Ezzel szemben az, aki egy csoport tagjaként, a zsidó lakosság ellen szervezett felvonu-

¹⁵ Koltay András (2008): i. m. 806. o.

lason Hitler arcképével ékesített zászlót lenget, az pusztán kifejezi véleményét. Érezzük, hogy ezt az anomáliát fel kell oldani.

Az úgynevezett „megengedhetőségi vizsgálat” körében a bíróság szintén – ha nem ezzel a konkrét céllal is – a célzatosság irányába terel.

A kormány ugyanis az eljárás során az egyezmény 17. cikkére¹⁶ hivatkozva azt állította, hogy a kérelem összeegyeztethetetlen az egyezmény rendelkezéseivel. Ezzel kapcsolatban adta elő, hogy „...a vörös csillag az Egyezmény alapjául szolgáló értékek ellen irányuló önkényuralmi eszméket és gyakorlatot jelképezi, a Kormány állítása szerint viselése – amely megvetést fejez ki a kommunista rezsim áldozatai iránt – az Egyezményben védett jogok és szabadságok lerombolását célzó politika igazolását jelenti. [...] minden önkényuralmi ideológiát (beleértve a bolsevik önkényuralmi ideológiát is, amelyet a vörös csillag jelképez) azonos módon kell megítélni, s mindegyiket ki kell vonni a 10. cikk alapján biztosított védelem köréből.”¹⁷

Szemben a kormány álláspontjával, a bíróság kifejtette, hogy a kormány által hivatkozott döntésekben a joggal való visszaélés megállapítására azért került sor, mert a 10. cikk rendelkezéseire konkrétan és ténylegesen önkényuralmi indítékkal bíró csoportok hivatkoznak. Tekintettel arra, hogy Vajnai Attila egy bejegyzett politikai párt tisztségviselőjeként, a párt jogszerűen tartott rendezvényén viselte a vörös csillagot, „...a Bíróság nem juthat olyan következtetésre, hogy a vörös csillag viselése »önkényuralmi csoportokat« szolgáló totalitárius elnyomás igazolásának vagy népszerűsítésének szándékával történt. A vörös csillag pusztán törvényes baloldali politikai mozgalmak jelképeként jelent meg. A jelen ügyben szankcionált megnyilvánulás nem kapcsolódott össze rasszista propagandával.”¹⁸

A bíróság álláspontja szerint Vajnai Attila magatartásával politikai véleményét fejezte ki, mely nézetek kinyilvánításával szemben korlátozások csak akkor alkalmazhatók, ha – mint említettük – a korlátozás mögött egyértelmű, nyomós és kifejezett társadalmi szükséglet áll.

A bíróság joggyakorlata egységesnek mondható a 17. cikket illetően. Példaként hozható fel a Garaudy kontra Franciaország-ügy¹⁹, amelyben a bíróság megállá-

¹⁶ A 17. cikk kimondja:

„Az Egyezmény egyetlen rendelkezését sem lehet úgy értelmezni, hogy az bármely állam, csoport vagy személy számára jogot biztosítana olyan tevékenység folytatására vagy olyan cselekedet végrehajtására, amely az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértésére vagy pedig az Egyezményben meghatározottnál nagyobb mértékű korlátozására irányul.”

¹⁷ Ítélet 22. pont.

¹⁸ Ítélet 25. pont.

¹⁹ Az eset bővebb elemzését lásd Weller Mónika: A Vajnai-ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására. Acta Humana, 2008/3., 78–95. o.

pította, hogy a kérelmezőnek *A modern Izrael alapító mítoszai* címmel kiadott holokausztagadó írása nem eshet az egyezmény 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítási szabadság védelme alá, tekintettel arra, hogy „...az olyan bizonyított történelmi események, mint a holocaust megtörténtének vitatása, nem tekinthető az igazság keresésére irányuló történelmi kutatásnak. Az ilyen mű valódi célja a nemzetiszocialista rezsim rehabilitálása, és következésképpen a holocaust áldozatainak a történelem meghamisításával történő megvádolása.”²⁰

Az ilyen és ehhez hasonló eszmék terjesztőinek célja tehát egyértelműen a 17. cikk alá tartozik. Ezért megoldást jelenthet az „önkéntes jelképek használata” elnevezésű bűncselekmény célzatossá tétele ahelyett, hogy a büntethetőséget kizáró okokat részleteznék a felhasználási cél alapján.

Ha az Alkotmánybíróság gyakorlata a legutóbbi különvélemény és a párhuzamos indoklások többségi állásponttá válásával megváltozna²¹, avagy alkotmánymódosítás során lehetővé válna a gyalázkodás büntetendővé tétele, az önkényuralmi jelképek használatát integrálni lehetne e törvényi tényállásba. Az ugyanis nem más, mint jelképek segítségével megvalósított „gyűlöletbeszéd”, hiszen ez esetben a gyalázkodó nem tesz mást, mint hogy az emberi méltóságot sértő gondolatait nem szavakkal, hanem jelképek alkalmazásával juttatja kifejezésre. Ha a gyalázkodás legutóbbi kodifikációs kísérletének tényállását vesszük alapul, valahogy így festhetne a törvényi tényállás e körben releváns része:

(3) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a magyar nemzet, vagy valamely társadalmi csoport, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjainak becsületét, avagy emberi méltóságát önkényuralmi jelképek használatával sérti.

Nyilvánvaló, hogy lehetséges a gyalázkodás tényállásán kívül eső, továbbra is elkülönült szabályozás megalkotása, továbbra is a bűncselekmény célzatossá tételének igényét kielégítő koncepció mezsgyéjén haladva.

Ezt támasztja alá a bíróság ítéletében megfogalmazott kritika is, amely szerint „...a magyar büntető törvénykönyv 269/B §-a nem kívánja meg annak bizonyítását, hogy a tényleges használat önkényuralmi propagandának minősül. Ehelyett a puszta használatot is cáfolhatatlanul önkényuralmi propagandának tekinti, kivéve, ha a használatra tudományos, művészeti, tájékoztatási vagy oktatási célból kerül sor. A Bíróság számára a tiltás ezen különbségtételt nem ismerő vonása megerősíti azt a megállapítást, hogy elfogadhatatlanul széles körű”²² – annak ellenére, hogy rögzíti azt a tény, hogy Magyarországon a kommunista rezsim által alkalmazott terror

²⁰ Uo.

²¹ Bárándy Gergely – Berta Aliz: Gyalázkodás: elfogadott törvényjavaslat – elutasító alkotmánybírósági határozat. Országgyűlés: igen, Alkotmánybíróság: nem. Magyar Jog, 2008/12.

²² Ítélet 56. pont.

emléke a mai napig súlyosan érinti a rendszer áldozatait. A célját illetően megkülönböztetést nélkülöző tilalmat azonban megengedhetetlennek tartja, tekintettel arra, „*hogy az ilyen érzelmek, bármennyire is érthetőek, önmagukban nem határozzák meg a véleménynyilvánítás szabadságának határait*”²³. Ezzel szemben az a tiltás, amely a – valós vagy képzeletbeli – közérzet diktátumának kielégítése érdekében korlátozza az emberi jogokat, nem tekinthető olyannak, mint ami egy demokratikus társadalomban elismert, nyomós társadalmi szükségleteknek felel meg, mivel az ilyen társadalomnak ítéletében ésszerűnek kell maradnia. Az eltérő vélekedés azt jelentené, hogy „*a szólás- és véleménynyilvánítás szabadsága a heckler's veto (más személyek vélt jogai védelmében alkalmazott, a szólás szabadságát korlátozó aktus) alá esik*”.²⁴ A Magyar Köztársaság által a kommunizmus áldozatai számára nyújtott, jól ismert jogi, morális és anyagi garanciák ismeretében az ilyen érzelmek nem tekinthetők ésszerű félelmeknek.

Az olyan szabályozási megoldás, amely a kivételezett célok felsorolása helyett a tilalmazott magatartás céljának megjelölésével teszi büntetendővé az önkényuralmi jelképek nagy nyilvánosság előtti használatát, terjesztését vagy közszemlére tételét, álláspontunk szerint jobban megfelelne az Alkotmánybíróság szinte valamennyi, a véleménynyilvánítási szabadsággal összefüggő határozatában szereplő elvárásnak, amely szerint a kommunikációs alapjogok korlátozhatóságának feltételeit megszorítóan kell értelmezni, a korlátozás kereteit pedig a lehető legszűkebb mértékben kell megvonni.

Az előzőekben hivatkozott jogszabálytervezet, amely az egyeztetések során az utolsó változat volt, megteremtette volna a strasbourgi bíróság Vajnai kontra Magyarország-ügyben hozott határozatában foglalt kritika megoldását, de adós maradt volna azzal, hogy miként lehet felelősségre vonni az önkényuralmi jelképek felsorolásában nem szereplő, mégis mindenkit e rendszerre emlékeztető jelképek használóit, ha magatartásukkal megsértik az emberi méltóságot. Jobbnak mutatkozna egy általánosabb megfogalmazás, például hogy az illető valamely jelkép vagy ábrázolás felhasználásával vagy alkalmazásával sérti az emberi méltóságot. De ha már idáig eljutunk, miért ne mehetnénk el a legáltalánosabb megfogalmazásig, amely értelem szerűen magában foglalja a cselekmény önkényuralmi jelképekkel való megvalósításának esetét is? Kézenfekvő lenne az az általános megfogalmazás, amely már szerepel a Btk.-ban, és kialakult bírói gyakorlata van, nevezetesen, hogy „...vagy más hasonló módon...” valósítja meg a cselekményt. Természetesen egy exemplifikatív felsorolással, például „különösen önkényuralmi

23 Ítélet 57. pont.

24 Uo.

jelkép vagy ábrázolás felhasználásával stb.” kifejezetten orientálni lehetne a jogalkalmazót, hogy az ilyen módon elkövetett jogsértések feltétlenül e tényállás keretei között értékelendők. A probléma csak az, hogy az Alkotmánybíróság a normavilágosság követelményének meg nem tartása miatt egyszer már hatályon kívül helyezett egy ilyen megfogalmazást²⁵, noha más szakaszban ugyanaz a mai napig hatályos. Mindazonáltal kockázatos lenne ismét ilyesmivel próbálkozni.

Nem tudunk egyetérteni Koltay Andrással, amikor megoldásként a következőket javasolja: *„...a jogalkalmazás tökéletesen meg tudná oldani a felmerült problémát: a jövőben nem szabad elítélni a politikai véleményüket jelkép használatával békés formában nyilvánító személyeket. Ez egyszerű értelmezési kérdés, így az e körbe nem eső magatartások továbbra is büntethetőek maradnának.”*²⁶

Ha a jogalkalmazó így tenne, önkényesen alkalmazná a jogszabályt. A jogalkotónak ez a szándéka ugyanis sehonnan sem következtethető ki, és más, a büntetőjogban alkalmazható értelmezési módszer alapján sem juthatunk megalapozottan erre a következtetésre. A jogalkotó persze a büntethetőséget kizáró okok [269/B § (2) bekezdés] kibővítésével rendelkezhetne így, ez esetben viszont a tilítás fenntartásának egyáltalán semmi értelme nem lenne. Először is, ha a politikai véleménynyilvánítás nem békés, többnyire nem lehet ma sem e tényállás alapján elmarasztalni, tekintettel szubszidiárius jellegére. Másrészt, a politikai véleménynyilvánítás jelképpel való kifejtése közben éppúgy lehet azt az emberi méltóságot súlyosan sértő módon használni, mint bármikor máskor.

Ezt a problémakört taglalva Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000. (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleményében a véleményszabadság mint a plurális, demokratikus társadalom alapvető értékei közé tartozó jog kiemelt szerepe körében kifejti, hogy *„e jognak kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen »anyajoga« többféle szabadságjognak, az ún. »kommunikációs« alapjogoknak, amelyek együttesen teszik lehetővé az egyén részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban”*²⁷, és mint ilyen, csak különösen indokolt esetben korlátozható. Álláspontja szerint ezzel az elvvel nem megfeleltethető az, hogy a jogszabály a véleménynyilvánítás olyan formáját rendeli büntetni, amellyel az *„egyen politikai álláspontját, hovatartozását tudatja másokkal”*²⁸. Elismerve, hogy az egyes

25 12/1999. (V. 21.) AB határozat.

26 Koltay András (2008): i. m. 806. o.

27 Kukorelli István alkotmánybíró a 14/2000. (V. 12.) AB határozathoz fűzött különvéleménye.

28 Uo. Ebben a körben fejt ki az alkotmánybíró, hogy a társadalmi kommunikáció részeseként a jelkép viselője véleményét fejezi ki, személyes elköteleződésére hívja fel mások figyelmét. Aki ötágú vörös csillagot vagy horogkeresztet tartalmazó jelvényt visel, aki a közönség számára nyitva álló helyen kommunista vagy fasiszta szimbólumokat jelenít meg, aki ilyen jelképeket meggyőződésének illusztrálására sajtóterékben tesz közzé, mások számára egyértelművé és világossá teszi, hogy azonosul a szélsőséges eszmék valamelyikével. Tehát

emberek iránti gyűlölet, megvetés kifejezési módját jelképező szimbólumhasználat sérti mások érzelmeit, fenntartja azon vélekedését, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjog az egyén abbéli jogát is védi, hogy mások érzékenységét sértő nézeteinek is hangot adhasson. Az elkövetési magatartás célzatossá tételét preferálva rögzíti, hogy abban az esetben, ha valaki – főként akkor, ha a célcsoportnak nem áll módjában kitérni a közlés elől – azért használja a náci vagy a kommunista múltat felidéző jelképeket, hogy személyeket, illetve személyek egy csoportját zaklassa, sértelgesse, akkor az elkövető felelősségre vonása indokolt lehet. Abban az esetben tehát „...ha e jelképek felhasználásával kifejezett vélemény gyűlöletre uszít, akkor az elkövető az Alkotmánybíróság által hatályában fenntartott Btk. 269. §-a alapján ma is büntetendő. Ha ezen túl a jogalkotó szükségesnek ítéli, az önkényuralmi jelképek használata révén »foglalyl ejtett közönség« védelmében új büntető tényállást fogalmazhat meg.”²⁹

A jogalkotó célja persze – a becsület és az emberi méltóság védelmén túl – lehet az eszmerendszer terjesztésének tiltása, ahogy arra a strasbourgi ítélet is utal. Hatályos alkotmányunk alapján azonban pusztán e célból aligha lehetne büntető jogszabályt alkotni. Ha valami, akkor ez biztosan alkotmányellenes lenne. Lehetséges viszont, hogy másodlagos jogi tárgyként a jogalkotó ezt is megjelölje. Ilyen szándék esetén nem célravezető a bűncselekmény általunk felvetett célzatossá tétele. Mindazonáltal úgy véljük, ha valóban ez a szándék, annak jogi normába öntött megjelenési formáját nem e tényállásba áttételelesen kell beilleszteni, hanem az alkotmányt kell oly módon megváltoztatni, hogy lehetővé váljon a holokauszttagadás, illetve az önkényuralmi eszmék terjesztésének tiltása. Ez messzemenőig megfelelné a mi ízlésünknek és jogfelfogásunknak, de úgy hisszük, a közeljövőben illúzió ilyen irányú változással számolni.

Ilyen mérvű változást a miniszteri bizottság sem követel meg hazánktól. A mai politikai környezetben nem lenne elfogadható egy olyan jellegű törvénymódosítás, amely túlterjeszkedne az önkényuralmi propaganda terjesztése szándékához kötésén. Ezt azonban megköveteli.

Ha megtartjuk is a jogszabály felépítésének mai rendszerét, és továbbra is taxatív felsoroljuk az önkényuralmi jelképeket, mindenképpen büntetendővé kell nyilvánítani azokat az eseteket is, amikor valaki az önkényuralmi jelképeket eltorzított

véleménynyilvánítási, önkifejezési szabadságával él az, aki a nyilvánosság előtt önkényuralmi jelképet használ. A Btk.-ban felsorolt elkövetési magatartások semmiképpen sem tekinthetők kivételesnek, hiszen jelkép segítségével az egyén csak ilyen, a Btk. 269/B §-ában jelenleg büntetendő cselekvéssel fejezheti ki más emberek számára a véleményét. Mások által felismerhetetlen módon, „négy fal között” nincs értelme politikai, ideológiai szimbólumokat használni. A törvényhozás csak kellő súlyú alkotmányos indok birtokában szoríthatja ki teljesen a nyilvánosság területéről a szélsőséges eszmék jelképeit.

29 Uo.

formában használja vagy teszi közzemlére. Nem vitatható, hogy a nyilvánvalóan az önkényuralmi rendszer vagy eszme terjesztésének, propagálásának vagy dicséretének, avagy kifejezetten az emberi méltóság megsértésének szándékával használt önkényuralmi jelkép, és az elváltoztatott, de egyértelműen beazonosítható önkényuralmi jelkép ugyanazt a sérelmet okozza. Egy félig vörös, félig kék ötágú csillag a kommunisták folyóiratában, avagy egy elnyújtott horogkereszt egy szélső-jobboldali rendezvényen ugyanazt juttatja mindenki eszébe, mint egy teljesen vörös csillag, illetve eredeti formában ábrázolt horogkereszt. A bírói gyakorlat pedig ezekben az esetekben – mint tudjuk, a külföldi joggyakorlattal ellentétesen – eddig nem tartotta megállapíthatónak a bűncselekmény megvalósulását.

Egy dolog azonban biztos. Nem tartható fenn tovább az a helyzet, hogy míg az önkényuralmi jelképek pusztá használata bűncselekményt valósít meg, addig a mögöttük rejlő rasszista és antiszemita eszmék terjesztése nem hogy nem minősül bűncselekménynek, de kifejezett védelem alatt áll. Az „elmozdulás” igénye hazánk nemzetközi megítélésére is tekintettel állít a jogalkotás elé: az önkényuralmi jelképek használata körében a tilalom részbeni feloldása, míg a gyalázkodás esetén a korlátozás alkotmányos keretek közötti megteremtése a magyar jogalkotás kötelessége. Nagyon igaz van Kaltenbach Jenőnek, amikor így fogalmaz: „Az azért kicsit furcsa, hogy öltönyben vígan lehet hangosan zsidózni, de azt horogkeresztes pólóban hallgatni nem.”³⁰

30 Krokovay Zsolt – Polyák Gábor – Kaltenbach Jenő – Szilágyi-Gál Mihály – Molnár Péter – Koltay András: A gyűlöletbeszéd büntethetősége. Fundamentum, 2008/2.